

Анна Сергеевна // Татарстан: Набережные Челны: УГАТИ, 2006. — 24 с. — Источник доступа: <http://www.kamri.ru>

5. Шевчук В. Я. Екологічне управління: підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський [та ін.] — [Текст] — К.: Либідь, 2004. — 432 с.

Статтю подано до редакції 02.06.10 р.

УДК 331.101

О. В. Кондрацька, аспірантка,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ПОБУДОВА ЕВОЛЮЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ДОВГОСТРОКОВОГО ПОПИТУ НА ПРАЦЮ

АНОТАЦІЯ. Обґрунтовано доцільність застосування експертних методів прогнозування та побудована еволюційна модель формування довгострокового попиту на працю.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: довгостроковий попит на працю, організаційний розвиток, еволюційна модель, сценарний підхід.

АННОТАЦИЯ. Обоснованная целесообразность применения экспертных методов прогнозирования и построена эволюционная модель формирования долгосрочного спроса на труд.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: долгосрочный спрос на труд, организационное развитие, эволюционная модель, сценарный подход.

ANNOTATION. Grounded expedience of application of expert methods of prognostication and the evolution model of forming of long run demand on labour is built.

KEY WORDS: long run demand on labour, organisational development, evolution model, scenario approach.

Вступ. Сучасний кризовий соціально-економічний стан України є переконливим свідченням необхідності докорінних

суспільних трансформацій, спрямованих на якнайшвидший перехід до інноваційних орієнтирів суспільного розвитку. Вказаний варіант розвитку загострює необхідність прогнозування соціального розвитку, в тому числі і прогнозування довгострокового попиту на працю. Дослідженням вказаної проблематики займаються такі вчені, як С. І. Бандур, В. В. Близнюк, Т. А. Заяць, В. І. Куценко, Е. М. Лібанова, І. Л. Петрова та ін. Проте, малодослідженими залишаються питання щодо вдосконалення методики прогнозування довгострокового попиту на працю, особливо в умовах невизначеності та непередбачуваності.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування доцільності застосування експертних методів прогнозування та побудова еволюційної моделі формування довгострокового попиту на працю.

Результати дослідження. Унаслідок нерівномірності розвитку економічних процесів перехідного періоду значна кількість прогнозних оцінок виявилися значно завищеними. Наприклад, в умовах економічної нестабільності малоефективними є балансовий метод та метод трендової екстраполяції, які є максимально точними для більш-менш стабільної економіки. На думку експертів, у ситуації значної економічної нестабільності найбільш ефективним є експертний метод, заснований на суб'єктивних судженнях спеціалістів. Перевага цього методу полягає у тому, що він дозволяє передбачити майбутнє, навіть у випадку, коли закономірності розвитку окремих факторів довгострокового попиту на працю не піддаються однозначній формалізації. Одним із таких методів є побудова еволюційної моделі розвитку довгострокового попиту на працю, в основі якої лежить метод визначення складних поведінкових моделей, що дозволяють імітувати функціонування економічної моделі залежно від запропонованих сценаріїв розвитку. При цьому, цінність вказаного підходу полягає в тому, що він може передбачити виникнення критичних ситуацій на ринку праці і вказати на такі шляхи розвитку, які не допускають деструктивних змін.

Згідно синергетичної методології, формування довгострокового попиту на працю здійснюється виходячи із спектра можливостей для еволюційного розвитку національної економіки, що стає можливим у даний біфуркаційний момент. Включення України до постіндустріальних країн світу є

можливим виключно у випадку розвитку такого сценарію, який передбачає: активізацію інноваційної діяльності; зростання інтелектуального потенціалу нації; перехід до інтенсивного використання кадрового потенціалу трудових ресурсів та «людського капіталу»; розвиток ринку освітніх послуг; підвищення статусу вищої школи у суспільстві.

З іншого боку, синергетичний методології відповідає метод організаційного розвитку (метод ОР) [1, с. 121], розроблений сучасним менеджментом для управління складними змінами, до яких належать і зміни у формуванні довгострокового попиту на працю в контексті інноватизації економіки. Головними характеристиками методу ОР є наступні:

— метод розрахований на тривалий термін, а тому не акцентує увагу на швидкому одержанні результатів, унаслідок чого його радше можна вважати специфічною філософською концепцією, аніж набором конкретних рекомендацій;

— пріоритетним для методу ОР є процес, а не ціль, оскільки тільки в результаті правильно організованого процесу інноватизації економіки можливо досягти позитивних результатів у формуванні довгострокового попиту на працю;

— метод передбачає участь допоміжного елемента — фасилітатора (від англ. *facilitate* — допомагати, полегшувати), що сприяє організації, координації та контролю над процесом змін. На сучасному етапі розвитку України, таким фасилітатором слід вважати державне управління;

— метод враховує участь у змінах безпосередніх суб'єктів змін, тобто працівники інноваційних сфер економіки беруть участь у прийнятті рішень, налагодженні інформаційних потоків між ринком праці, суспільним виробництвом та ринком освітніх послуг.

Побудова еволюційної моделі формування довгострокового попиту є складним процесом та пов'язана зі змінами соціального середовища. Суть таких змін полягає у тому, що запропонована нами модель є спробою реформування «згори», а відтак її успіх залежить від підтримки різних соціальних сил. Синергетика наголошує, що змінити поле шляхів розвитку складної структури можна лише в тому випадку, коли відбудеться перебудова самого соціального середовища. Окрім того, потребує уваги процес управління на основі еволюційної моделі, яке слід здійснювати згідно принципів направленої розвитку. Йдеться не про жорстке управління з точно поставленими цілями, а про «направлення

природних процесів самоорганізації в бажане русло розвитку, яке забезпечує більшу стабільність суспільного життя та його розвиток.

На нашу думку, в якості методу прогнозування слід застосувати сценарний підхід. Вихідним етапом такого прогнозування є розробка кількох альтернативних сценаріїв розвитку, що базуються на ключових причинних факторах (параметрах порядку), котрі потребують особливої уваги (табл. 1).

Таблиця 1

ПАРАМЕТРИ ПОРЯДКУ ФОРМУВАННЯ ДОВГОСТРОКОВОГО ПОПИТУ НА ПРАЦЮ З ТОЧКИ ЗОРУ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАЙМЕНШ БАЖАНИХ СЦЕНАРІЇВ ЙОГО РОЗВИТКУ

Групи параметрів	№	Параметри порядку	Варіанти змін параметру	Оцінка варіантів	Вага параметру	
Безробіття	1	Явне безробіття	менше природного рівня	+1	15	
			більше природного рівня	-1		
	2	Приховане безробіття	менше 5 % (природний рівень)	+1	15	
			більше 5 % (природний рівень)	-1		
	3	Поведінка функції зміни числа безробітних	явне безробіття	зниження	+1	5
			зростання	-1		
4		приховане безробіття	зниження	+1	5	
		зростання	-1			
Структурне безробіття	5	Обсяг незайнятих ринків спеціалістів (характеризує структурне безробіття)	більше ринку явне безр. + прих. безр.	+1	5	
			менше ринку явне безр. + прих. безр.	-1		
	6	Можливість перевчитися (індивідуальна, навч. закладів)	існує	+1	10	
			відсутня	-1		
7	Обсяг незайнятих ринків	більше ринку явне безр. + прих. безр.	+1	10		

		некваліфікованої та низько-кваліфікованої праці	менше ринку явне безр. + прих. безр.	-1	
Задоволеність та незадов. роботою	8	Задоволеність роботою спеціалістів, що прац. по спец-ті	існує	+1	20
			відсутня	-1	
	9	Незадоволеність роботою спеціалістів, що прац. не по спец-ті	існує	+1	20
			відсутня	-1	

Запропоновані нами параметри порядку об'єднані у три групи:

1. **Безробіття.** Якщо безробіття перевищує природний рівень, то формування довгострокового попиту на працю ускладнюється внаслідок принаймні двох основних причин: по-перше, існування безробіття понад природний рівень є свідченням недовикористання ресурсів суспільства, що знижує ВВП та доходи населення, призводячи тим самим до зменшення сукупного попиту, а отже і попиту на працю внаслідок його похідного характеру; по-друге, згідно із законом Оукена, перевищення фактичного рівня безробіття над природним, викликає зменшення ВВП, втрата частки якого певною мірою перешкоджає активній інвестиційній діяльності, впровадженню новітніх досягнень НТП, що унеможлиблює формування довгострокового попиту на працю. Окрім того, високий рівень безробіття призводить до посилення напруги у суспільстві, скорочує можливості задоволення працівниками власних фізіологічних потреб та потреб у безпеці (по Маслоу), що накладає негативний відбиток на самопочуття зайнятих працівників.

2. **Структурне безробіття.** Позитивне значення параметрів цієї групи дозволяє зменшити або навіть подолати повністю напруженість параметрів порядку першої групи. Особливе значення друга група параметрів порядку набуває для України, де протягом останніх двох десятиліть структурна перебудова економіки набула глобального характеру.

3. **Задоволеність чи незадоволеність роботою.** Згідно теорії мотивації Ф. Герцберга до факторів задоволеності належать: досягнення результатів, визнання, привабливість самої роботи, відповідальність та просування по службі. До факторів

незадоволеності належать: політика підприємства та загальне управління, контроль, заробітна плата, відносини між працівниками та умови праці. На нашу думку, це група стратегічних параметрів. Негативне значення параметрів може бути прийнятним лише у короткостроковому періоді, оскільки виникає внаслідок глобальних економічних трансформацій. Проте, в довгостроковому періоді (10—15 років) збереження таких значень параметрів перешкоджатиме трудовій реалізації працівників, які працюють за спеціальністю (параметр 8); щодо тих працівників, які працюють не за спеціальністю, то їх шанси працевлаштуватись відповідно отриманого освітнього та професійно-кваліфікаційного рівня значно скоротяться (параметр 9). Таким чином, окреслені вище процеси є реальною загрозою формування довгострокового попиту на працю внаслідок втрати існуючого та перспективного кадрового потенціалу, який має стратегічне значення для України, оскільки є ресурсом економічного зростання інноваційного типу.

Прокоментуємо табл. 1. Оцінка параметрів здійснена методом надання вагових коефіцієнтів.

Параметр 1. Для Європи природний рівень безробіття становить 2—4 %, для США 5—7 %. Станом на 01.09.2009 р. за методологією МОП рівень безробіття в Україні досяг 8,6 % (проти 6,0 % 2008 р. протягом аналогічного періоду), що перевищує природний рівень.

Параметр 2. Число «5» експертна оцінка. Даними щодо розмірів прихованого безробіття в Україні ми не володіємо.

Параметри 3 і 4. Вага параметрів утричі менше ваги параметрів 1 і 2, оскільки цей параметр приблизно вдвічі менш значимий.

Параметр 5. Його вага незначна, оскільки майже завжди є можливість створити нові ринки праці спеціалістів на додачу до існуючих (можливість зайнятися підприємницькою діяльністю, малим бізнесом тощо).

Параметр 6. Введений для того, щоб параметр 5 міг функціонувати.

Параметр 7. Вага параметру вдвічі більша, ніж вага параметру 5 внаслідок того, що якщо не всі бажаючі безробітні спеціалісти можуть працевлаштуватись у сегменті некваліфікованої та низькокваліфікованої праці, то це призводить до погіршення їх можливостей щодо задоволення фізичних та духовних потреб.

Таким чином, сумарна оцінка стану ринку праці спеціалістів згідно параметрів табл. 1 перебуває в діапазоні від -100 до $+100$. Оцінимо положення, що відповідають крайнім точкам цього діапазону.

$+100$ — ідеальний ринок праці у контексті формування довгострокового попиту на працю (значні перспективи розвитку).

Безробіття. Рівень явного безробіття менше природного рівня, рівень прихованого не є загрозливим. Рівень безробіття має тенденцію до зниження.

Структурне безробіття. Безробітні спеціалісти мають можливість перенавчитися та перейти на незайняті ринки праці або зайнятися некваліфікованою працею.

Задоволеність роботою. Працюючі за спеціальністю в більшості випадків задоволені роботою, поряд з цим, ті працівники, які працюють не за спеціальністю не відчують незадоволеність від роботи.

-100 — найгірший ринок праці у контексті формування довгострокового попиту на працю (відсутність перспектив розвитку).

Безробіття. Рівень явного безробіття більше природного рівня, рівень прихованого є загрозливим.

Структурне безробіття. Практично відсутня можливість спеціалістів перенавчившись, зайняти вакансії на ринках кваліфікованої праці. Положення безробітних погіршує те, що ринок некваліфікованої та низькокваліфікованої праці не зможе забезпечити робочими місцями всіх бажаних, оскільки його обсяг незначний.

Задоволеність роботою. Серед працівників, які працюють за спеціальністю задоволеність роботою незначна. Щодо спеціалістів, які зайняті некваліфікованою та низькокваліфікованою працею, то серед них спостерігається незадоволеність роботою.

Усі інші сценарії розвитку ринку праці в контексті формування довгострокового попиту на працю знаходяться на відрізку $[-100; +100]$ із дискретністю у 5 балів.

Перспективи формування довгострокового попиту на працю залежатимуть від підвищення конкурентоспроможності національної економіки та здійснення якісних структурних перетворень шляхом переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку. Беручи до уваги наявність тісного взаємозв'язку інноваційного розвитку та довгострокового попиту на працю,

варто виділити два можливі сценарії розвитку процесу формування довгострокового попиту на працю на вітчизняному ринку праці — оптимістичний (інвестиційно-активний) та песимістичний (інерційно-пасивний).

Оптимістичний сценарій передбачає активізацію інвестиційно-інноваційної політики щодо посилення структурних зрушень економіки у напрямі збільшення частки високотехнологічних виробництв, енергоефективних технологій, подолання імпортозалежності тощо. Активна промислова політика спрямовуватиметься на розширення наукоємких сегментів машинобудування, високотехнологічних конструкційних матеріалів, виробництво електричного, електронного, оптичного устаткування, тобто траєкторія структурної перебудови буде націлена на становлення інноваційних сфер із виробництвом продукції з високою часткою доданої вартості та ефектом імпортозаміщення. За таким сценарієм передбачається підвищення ефективності функціонування національного ринку праці через створення регіональних полюсів розвитку, посилення інвестиційної привабливості до важливих національних проєктів. Формування довгострокового попиту на працю відбуватиметься за рахунок зазначених процесів, які у сукупності позитивно впливатимуть на створення засад для розвитку ефективного ринку праці, якісний розвиток якого забезпечуватиметься за рахунок наступних процесів: розширення сфер прикладання праці, передусім через стимулювання створення нових робочих місць у інноваційних видах діяльності; збалансування кон'юнктури на ринку праці; запровадження обґрунтованої державної соціальної політики — зростання заробітної плати і доходів населення відповідно до макроекономічних реалій; зростання рівня оплати праці в наукоємких сферах економіки; посилення мотивації до високопродуктивної зайнятості; скорочення прихованого безробіття, зниження напруги на ринку праці; якісне поліпшення трудового потенціалу нації; підвищення стандартів надання державних соціальних стандартів та поступове їх наближення до європейського рівня.

Песимістичний сценарій не передбачає високого інноваційного та інвестиційного напруження та полягає у збереженні інерційного розвитку економіки відповідно до індустриальної моделі із сировинним, низько- та середньо технологічним експортом, що перешкоджатиме формуванню

довгострокового попиту на працю внаслідок високої волатильності національної економіки до коливань на світових ринках. Згідно песимістичного сценарію довгостроковий попит на працю не визначатиме стратегічні орієнтири розвитку ринку праці, оскільки простежуватиметься низьке за середньорічними показниками приросту зростання на тлі низької інвестиційної активності з практично вичерпаними традиційними джерелами, відсутності якісних економічних зрушень, а отже — високою вірогідністю нових кризових ситуацій під впливом негативних зовнішніх шоків в умовах зростаючої міжнародної конкуренції. На ринку праці простежуватимуться такі процеси: консервація існуючої моделі ринку праці, недосконалої корекції систем оплати праці та соціального захисту населення; існування неефективної структури зайнятості із переважанням первинного та вторинного секторів; застійність на ринку праці — інтенсивний холостий оборот робочої сили, відносно низький рівень безробіття на тлі низьких показників якості зайнятості; посилення диференціації доходів населення, суттєве відставання заробітної плати та соціальних гарантій від європейських країн; погіршення якості трудового потенціалу, скорочення сукупної пропозиції робочої сили; підвищення трудової мобільності та міграційних процесів.

Таким чином, наведені сценарії дозволяють оцінити залежність процесу формування довгострокового попиту на працю від структурної перебудови економіки на основі активної інвестиційно-інноваційної політики. Формування довгострокового попиту на працю стає можливим лише за активного розвитку інноваційних сфер економіки, витрати на створення робочих місць якої володіють високим мультиплікаційним ефектом, тобто додатково викликають необхідність у робочих місцях суміжних та допоміжних галузей.

Висновки. Ми вважаємо, що значимість сценарного підходу полягає в тому, що він враховує фактор невизначеності, характерний для будь-якої ринкової ситуації. Реалізація цього методу вносить в управління процесом формування довгострокового попиту на працю додаткову гнучкість, що є особливо значимим в умовах швидкої зміни зовнішнього середовища. При цьому він не відкидає переваги традиційних методів прогнозування, котрі є незамінними на етапі прогнозу розвитку системи в рамках обраного сценарію розвитку.

Література

1. Пугачева Е. Г. Самоорганизация социально-экономических систем : Учеб. пособие / Е. Г. Пугачева, К. Н. Соловьевко. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2003. — 172 с.
Статтю подано до редакції 27.04.10 р.

УДК: 331.3

К. П. Бондарчук, канд. екон. наук,
Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення
Міністерства праці та соціальної політики України
і НАН України

БЕЗРОБІТТА ЕКОНОМІЧНО АКТИВНОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЙОГО ЗМЕНШЕННЯ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано причини, структуру, динаміку, тривалість безробіття. Обґрунтовано шляхи зниження рівня безробіття через вдосконалення механізму регулювання зайнятості економічно активного населення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: безробіття економічно активне населення, зайнятість, ринок праці, професія, робоче місце.

АННОТАЦИЯ. В статье проведен анализ причин, структуры, продолжительности, динамики безработицы. Обоснованы пути снижения безработицы через усовершенствования механизма регулирования занятости экономически активного населения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: безработица экономически активное население, занятость, рынок труда, профессия, рабочее место.

ANNOTATION. Reasons, structure, dynamics, duration of unemployment, are analysed in the article. Obruntovano ways of decline of unemployment rate through perfection of mechanism of adjusting of employment economic active population.

KEYWORDS: bezdarbs ekonomisci active iedzvojtu, nodarbintba, darba tirgus, izgltbas, profesija, darbvietas.